

Meșteșug și prestigiu de lemn

Sorin Oanță-Marghitu

Muzeul derulează în buzunarul său un proiect expozițional dedicat unei teme generoase, cu impact la public, dar care frământă de mult timp și tagma pretențioasă a cercetătorilor: meșteșug și prestigiu. Expoziția este montată într-un mic labirint îngrădit de panouri din MDF, cu unghiurile transparente îndulcite de vitrine drepte. Panourile și cutiile sunt dispuse în oglindă pentru a ilustra rezultatele kilometrice ale unei cercetări aplecate. Discursul expozițional planează olimpian pe deasupra problemelor vulgare ale tehnologiei, evită cu grație contextualizarea precisă a descoperirilor și reușește pe deplin să pună accentul pe localizări, descrieri și promisiuni în loc de interpretări. Prin aglutinarea acestor detalii, meșteșugul și prestigiul din trecut capătă un anumit sens în contemporaneitate. Aceste săgeți tematice sunt lansate din arcul unui limbaj rostit accesibil pentru o gamă foarte variată de vizitatori (*fig. 1*). Nu ne rămâne decât să privim expoziția cu ochii la mintea cocoșului utilizați de orice reprezentant al publicului consumator de cultură. Să încercăm.

Subiectul acestui text este expoziția „Meșteșug și prestigiu: Depozitele de bronzuri de la Tărtăria” care a fost vernisată la Muzeul Național de Istorie a României la sfârșitul anului 2016. Am simțit nevoia să completez prezentarea propriu-zisă a expoziției cu trei fișe de lectură.

Afișul expoziției: <http://www.mnir.ro/index.php/portfolio/expozitia-mestesug-si-prestigiu-depozitele-de-bronzuri-de-la-tartaria/>

Patru panouri ne despart de cele două depozite dedicate meșteșugului și prestigiului. Localizările efectuate pe aceste panouri oferă vizitatorului date utile despre echipă, tronson, unitatea administrativă și vecinătate. Echipa de localizare a expoziției este organizată curatorial pe primul panou din buzunar. Potențialul subiectului își manifestă plener existența arheologică pe panoul 02, „între km 14+100 și km 14+5100” (tronson 1). Într-un timp relativ scurt au fost modificate vreo două hectare distribuite între km 14+240/250 și km 14+540, pe malul drept. Situl a fost procesat prin „open area excavation” („săpătură în suprafață deschisă”) în două rânduri: pe panoul 02, respectiv

panoul 04. Excavatoarele erau prevăzute cu o cupă lisă (de taluz). Restul a fost reperat antropoc la S de DN 7. Forma liniară a comunei a fost orientată NE-SV până la confluența celor două ramificații către sud. Nordul indică partea superioară a comunei fără să taie săgeata, la o distanță de 27 km de municipiu, 25 km de oraș și 21 km de Sebeș. Comuna din buzunar se învecinează standardizat cu panoul 03 care are un scurt istoric determinat de o bună coordonare efectuată pe panoul 04, de-a lungul celor 16 săptămâni investigate prin săpături. O suprafață de 2 hectare a fost săpată în partea de jos a panoului, între km 14+100 și km 14+540, mai precis direct în ampriza măsurată în metri. De asemenea, acest panou asigură tranziția firească de la localizare la cercetare.

Cercetarea a fost efectuată în șase rânduri metodologice. În primul rând, în partea nordică a zonei de relocare DC705E a fost fixată cât mai precis o dimensiune de 120 m lungime și 35-40 m lățime care a fost afectată în extremitate. De-a lungul cercetării au fost edificate 3 săptămâni cumulate de ploaie și 269 complexe și contexte arheologice care ocupă un spațiu desenat între km 14+240/250 și km 14+540. Kilometrii se află pe tronsonul 1. În al doilea rând, șanțul sudic a fost adus brusc în discuție, ceea ce face ca situl să fie cu totul aparte. În al treilea rând, rezultatele săpăturii merită consemnate cu ajutorul unor concepte foarte precise. De exemplu, panoul afirmă că au fost construite per ansamblu mai multe „(posibile) bordeie/locuințe semi-adâncite (poate mai corect spus construcții semi-adâncite)”. În continuarea acestei idei foarte bune, propunem și alte concepte care pot conduce la o înțelegere mai sensibilă a practicilor performate în acest trecut prea îndepărtat: gropi semi-adâncite, semi-gropi menajere, gropi semi-menajere, gropi de semi-ofrandă (conținând mai multe vase semi-întregi/aproape întregibile), gropi de semi-provizii și gropi fără funcționalitate. În al patrulea rând, expoziția prezintă pe același panou câteva descoperiri de caracter, peste care au fost depuse două depozite de bronzuri completate cu fierul din vitrine. Aici a fost scoasă la lumină și o depunere funerară colectivă în ambientul căreia au fost cercetate preistoric vase întregi/întregibile, piese de metal și resturi. În al cincilea rând, s-au găsit și schelete umane, în contrast cu pereții, podinele, vetrele și gropile de par care nu au fost identificate. În al șaselea rând, șanțul sudic (cu caracter aparte) a fost investigat parțial, mecanic și manual. Sondajele au atins numărul 32 și s-au adâncit până pe fundul șanțului încadrat, pe alocuri, de pietrișul nativ. Astfel, au fost eşantionate fragmente de schelete umane, vase ceramice și piese de metal depuse în structura naturală cu urme de intervenție antropică.

Aceste metode, tehnici și bune practici asigură o certă contextualizare a contrapunctului executat din panouri și vitrine. Astfel, pe panoul 05 sunt enumerate în ordine CPL004, CPL118, din nou CPL004, încă o dată CPL118 și CPL 118, care au fost cercetate utilizând calendarul avut la dispoziție și logistica de lucrări. Șanțul mecanic și sondajele preistorice au delimitat infiltrații de apă utilă. Șanțul se adâncește sub nivelul actual de călcare care susține și pozele de pe panoul 06. Dincolo de panou, colțul buzunarului este înfrumusețat muzeal cu două afișe asamblate pe o platformă PILOT de tip penedoi pețe pececea. Vitrina 01 de la poale conține arme și unelte însoțite de pătrățele cu cifre explicative de culoare total diferită. În momentul descoperirii, obiectele de metal erau depuse într-un vas care nu este expus în vitrină. Probabil, el face obiectul unor ample investigații pluridisciplinare. În opinia noastră, urmează panoul 08 care ilustrează primul depozit de bronzuri care trebuie completat cu fier din vitrine. Nu contează la ce nivel de umplere a șanțului a fost descoperit depozitul. Nu contează cum și în cât timp s-a umplut șanțul. Nu contează celelalte descoperiri din șanț *(figa 2)*.

Important este faptul că avem de-a face cu cel mai mare complex cercetat protoistoric pe nivelul preliminar al României. De asemenea, este cel dintâi orizont de interes național găsit într-o săpătură desfășurată cronologic. Cele 400 de piese per ansamblu sunt suplimentate cu panoul 09 compus din mai multe tipuri și nuclee în curs de prelucrare. Panoul va face obiectul unor ample investigații pluridisciplinare.

Al doilea depozit este răspândit pe panoul 10, la mai puțin de 5 m. Aici piesele sunt pozate pe lățime pentru a fi restaurate îndelung. Cel de-al doilea depozit va fi și el supus unor ample investigații pluridisciplinare. Plasat la mică distanță, panoul definește un moment favorabil introducerii conceptului de unicat. Depozitul de pe acest panou este al doilea unicat. Doar împreună cu panourile 08-09, ambele depozite din expoziție capătă aspectul unor depuneri mecanice într-o viroagă cu caracter de unicat. Și al doilea vas va fi investigat. La o distanță de 50 de arme a fost descoperit vestitul colan unicat compus din cele șapte „torquesuri” scrise fără ghilimele. Al doilea colț al buzunarului muzeografic este tipărit pe aceeași platformă unicat și ocrotește de la distanță vitrina 02 în care mai multe cerculețe, ovale și pătrățele se asortează reușit cu bronzul. Aliajul continuă să fie expus în lumina cercetării împreună cu alte spirale, mărgelile și pătrățele care asigură datarea expoziției. Colanul compus din detalii este implementat în vitrina 04 împreună cu paragraful. Alte vitrine sunt protejate cu bine. Panourile expuse nud vor fi cât mai curând îmbrăcate cu interpretările rezultate în urma unor ample investigații pluridisciplinare. Deocamdată, analiza aprofundată a conținutului vitrinelor 05-06 a relevat piese de harnașament și pătrățele studiate cu mare acuratețe. Pe scurt, depunerile în vitrine ornamează cu particularități tradiționale întreaga expoziție și conferă vizitatorului un font prietenos de 12.

În loc de concluzii, expoziția apelează treptat la tot mai multe promisiuni ambițioase. Așa cum se subliniază în echipă, depozitele trebuie înțelese drept „vestigii materiale ale unor practici rituale, având posibil conotații de ordin religios”. Ele sunt descoperiri „cu caracter excepțional pentru preistoria României și a zonei Europei Centrale și de Sud-Est”. Ele sunt „depuneri cu caracter de unicat”. Ele sunt „depuneri cu caracter aparte”. Aceste rezultate remarcabile deschid direcții noi de cercetare în domeniu și oferă echipei bune oportunități pe panoul 19. Colectivul de localizare caută în continuare analogii prin analize și investigații pluridisciplinare desfășurate pe panourile 13-14. Sunt panouri care promit multe rezultate, direcții de difuziune, posibila sorginte etc. Informații străvechi ar putea oferi și analiza combinatorie preliminară a titlului expoziției. Astfel, amplele investigații pluridisciplinare care se vor desfășura pe platformă vor conferi dreptul legitim de a utiliza în cadrul viitoarelor expoziții unele concepte complicate și controversate (care au doar o palidă legătură cu meșteșugul) de genul zăcământ, topire, aliere, turnare. De asemenea, contextele arheologice cu caracter de unicat în care au fost cercetate sistematic depozitele vor fi stabilite cu foarte mare precizie în urma unor ample investigații pluridisciplinare (figa 2). Doar ajunși pe această culme a cercetării vom putea spune că investigațiile și-au spus cu tărie cuvântul.

În final, renunțăm la privirile vizitatorului orbit de strălucirea acestei podoabe expoziționale. Putem constata cu ochii liberi că demersul muzeografic din buzunar poartă cu demnitate greutatea panourilor ortografiate cu exponate. Împreună consfințesc schimbarea registrului teoretic al arheologiei din România, alegoria cultural-istorică fiind îmbogățită cu pretențiile științifice ale unui discurs promovat prin secretariatele

diferitelor instituții de profil. Stilistica expoziției îmbină armonios aspirațiile juridice ale unei lucrări din domeniu și limbajul unui proiect în curs de cercetare.

A rezultat o expoziție care reprezintă monumentalizarea unui raport de săpătură preventivă cu textul și ilustrația descărcate la scară (*figa 1*). Textul și exponatele converg într-o constelație bizară în care de-materializarea trecutului este suplimentată cu aditivii prezentului. Tunse cultural-istoric, obiectele sunt introduse în alegoria unui trecut de piață, îmbuibat de știința cifrelor și siglelor, care se derulează în conformitate cu etapele și fazele proiectului de cercetare și valorizare trans-disciplinară (*figa 3*). Din această perspectivă, expoziția promovează versiunea de lemn a arheologiei după interpretare. În plan politic, estetica acestei abordări constată decesul perioadei de tranziție (când totul părea posibil) și participă frenetic la naturalizarea noului proiect implementat la nord de Dunăre. Răsfrânt în oglinda alegorică expusă pentru public, noul proiect își dezvăluie mai clar peisajul straniu, birocratizat și pustiit de vâlvătaia utopiei. Putem afirma fără teama de a greși că această expoziție este expresia materială a unui meșteșug dedicat prestigiului cert, axat pe o foarte bună recunoaștere socială.

Fize de lectură

Figă 1: Zăcământ și incantație

Am completat limbajul inspirat de panourile din expoziție cu expresii culese din următoarele lucrări de specialitate: Borș et al. 2013; 2014; Borș 2015. De fapt, pe panouri chiar sunt reproduse părți substanțiale din aceste articole. În aceste publicații, există mai multe pasaje care se ~~De altfel, explorarea~~ exploatarea subiectului până la ultimele resurse prin publicarea repetată a datelor preliminare conferă textelor un aer de familie în continuă extindere, a cărei coeziune este stabilită prin retorica incantării unor pasaje, cu mici variațiuni. De comparat, de exemplu, pasajele despre viroașă: Borș et al. 2013, 233; Borș et al. 2014, 19-20, 23 și Borș 2015, 53-54; pasajele despre „prezența substanțială a potențialului arheologic”: Borș et al. 2013, 232 și Borș 2015, 53; pasajele care descriu „nivelul de locuire preistoric”: Borș et al. 2013, 233 și Borș 2015, 53; pasajele despre depozitul Tărtăria I, „cel mai mare și complex depozit de piese de bronz și fier databil preliminar”: Borș et al. 2013, 234 nota 3; Borș et al. 2014, 25 și Borș 2015, 54; depozitul Tărtăria II care reprezintă și el „o depunere cu caracter de unicat”: Borș et al. 2013, 234 nota 3; Borș et al. 2014, 25 și Borș 2015, 55; pasajele despre depozitele Tărtăria I și Tărtăria II care „reprezintă depuneri cu caracter de unicat”: Borș et al. 2014, 31 și Borș 2015, 57-58; începutul articolelor Borș et al. 2014, 9-10 și Borș 2015, 51-52.

Versioni în engleză ale viroașei „cu urme de intervenție antropică”: Borș 2013, 448-449; Rumeșca-Irimuș 2015, 167 nota 1.

Din bogatul zăcământ de la Tărtăria au fost extrase până în prezent și cel puțin patru comunicări: *Cercetări Arheologice* 21, (2014) 2015, 556, 566.

Poate ne-am fi dorit ca de la un articol la altul, de-a lungul anilor, micile variațiuni și marile recidive analogii să fie completate cu date concrete despre contextul arheologic al descoperirilor. De exemplu, la ce se referă urmele „de intervenție antropică” în „structura naturală” (viroașă)? La amenajarea zăntului? La umplerea intenționată a lui? Sau chiar la depozite și alte depuneri? Despre fragmentele de schelete umane descoperite în zăntul sudic și în alte contexte de la Tărtăria: Rumeșca-Irimuș 2015 (un articol care oferă informații contextuale mai detaliate, în contrast cu datele sumare referitoare la cele două depozite; pentru depozitul Tărtăria II, vezi totuși, Borș et al. 2014, pl. XXVI).

Fig. 2: stratul mecanic și zăntul de cultură

~~Imagina idilică~~ Tonul pretențios-triumfalist al textelor din expoziție trebuie domolit de semnele de întrebare pe care le pune modul în care a fost cercetat situl, așa cum este reflectat de publicarea preliminară a rezultatelor. În opinia mea, cercetarea arheologică ar fi trebuit să acorde o mai mare atenție întrebării „cum s-a format” umplutura zăntului sudic (în care au fost descoperite cele două depozite prezentate în expoziție, resturi fragmente de schelete umane, piese de metal, vase întregibile, cioburi fragmente ceramice, „depunere de cărbune, ceramică etc”; Borș 2015, 53-54; Borș et al. 2014, pl. XV; XXV), precum și succesiunii depunerilor în diferite momente „biografice” ale acestuia (~~de pe fundul zăntului sau din diferite momente de umplere~~). [La fel se pune problema și pentru zăntul estic.] Complexitatea acestui context este ilustrată și de profilul sondajului SV care surprinde relația dintre depozitul Tărtăria II și structura umpluturii zăntului (Borș et al. 2014, pl. XXVI; de remarcat că, spre deosebire de cele două depozite, fragmentele de schelete umane au fost descoperite în depuneri de pe fundul zăntului: Rumeșca-Irimuș 2015, 167-171). În contrast cu practicarea sondajelor „mecanice”, ar fi fost necesară o cercetare extinsă, minuțioasă, pluridisciplinară a acestui

important context (un exemplu de abordare desfășurată în aceleași condiții ale unei săpături de salvare, Bem 2015).

O asemenea cercetare ar fi trebuit aplicată (măcar pe o suprafață eșantionată din sit) și „stratului de cultură hallstattian” (cu grosimea de 0,40-0,60 m) în care au fost descoperite o cantitate „foarte mare de material ceramic” și „un număr aprecial” de piese de metal (Borș et al. 2013, 233, 234; 2014, 20, 22-23; vezi și Rumeș-Irimuș 2015, 176 fig. 2). Nu sunt publicate interpretări ale acestui strat. În același timp, „contextele au fost delimitate mai ales către limita dintre stratul de sol negru și depunerea de argilă galbenă” (Borș et al. 2014, 21). Se poate pune întrebarea dacă „stratul de cultură” a fost săpat „manual” sau „mecanic” (efectele folosirii mijloacelor mecanizate sunt sugestiv ilustrate în Rumeș-Irimuș 2015, 189 fig. 17/1). Oricum, publicarea rezultatelor cercetării este orientată exclusiv către prezentarea complexelor (mai precis a celor „care se adâncesc”) și nu oferă vreo interpretare a spațiului dintre acestea. Ținând seama de observațiile de mai sus, cred că nu poate fi exclusă posibilitatea existenței mai multor „niveluri” (distrușe de arături), fapt care ar complica stratigrafia „biografia” întregului sit. Un argument în acest sens este faptul că, în unele desene de profil, „stratul de cultură” suprapune umplutura șanțului sudic (Borș et al. 2014, pl. XXIV; XXVI – din acest desen reiese că depozitul Tărtăria II a fost sărit mai degrabă în „strat” decât în șanț). Se mai pot invoca din datele publicate (chiar dacă aceste situații nu sunt argumente decisive) acele complexe care sunt poziționate dincolo de limita stabilită de șanțul estic (Borș et al. 2014, pl. XIV), precum și cele câteva cazuri de „întretăieri” de gropi (Borș et al. 2014, 25, 27, pl. XXX; XXXII).

Fig. 3: Salt și abandon

Din perspectivă teoretică, autorii cercetărilor aplică opozițiile moderniste sacru-profan, religios-laic (o critică mai veche, Brück 1999), pornind de la premisa că „inventarul” reflectă funcția inițială a contextelor „complexelor” în care acesta a fost descoperit (Borș et al. 2013, 234; Rumeș-Irimuș 2015, 170-171). Prezența pieselor de metal și a oaselor umane în diferite contexte din sit pledează mai accentuat pentru depășirea acestor opoziții și pentru atenția sporită care trebuie acordată practicilor de abandon (care marchează sfârșitul „biografiei”

construcțiilor, gropilor, obiectelor). Expoziția exprimă aceeași năzuință de salt funcționalist direct în „originar”, interpretând doar într-o mică măsură ultimul moment biografic al contextelor (adică exact noutatea care ar putea fi oferită de cercetarea acestui important sit). Despre imagini în care trecutul converge cu prezentul într-o constelație: Agamben 2009, 137; Benjamin 2002, 196-197.

Referințe bibliografice

Agamben, G. (2009). *Timpul care rămâne. Un comentariu al Epistolei către Romani*, Cluj-Napoca: Tact.

Benjamin, W. (2002). *Iluminări*, Cluj-Napoca: Idea Design & Print.

Bem, C. (2015). *Sistemul de fortificare al stațiunii eneolitice de la Pianu de Jos Podei (Alba, România). Între simbolism și rațiuni defensive*, București: Muzeul Național de Istorie a României, Monografii X.

Borș, C. (2013). A new site of the Basarabi period on the Mureș Valley: Tărtăria-Podu Tărtăriei Vest, în V. Sîrbu, R. Ștefănescu (eds.), *The Thracian and their neighbours in Bronze and Iron Ages. Necropolises, cult places, religion, mythology*, Proceedings of the 12th International Congress of Thracology, Târgoviște, 10th-14th September 2013, vol. II, Brăila: Muzeul Brăilei, Editura Istros, 447-459.

Borș, C. (2015). Depozitele de bronzuri Tărtăria I și Tărtăria I, în H. Ciugudean, G. Bălan, *Artizanii epocii bronzului. Descoperiri recente de depozite de bronzuri în Transilvania. Catalog de expoziție*, Alba Iulia: Muzeul Național al Unirii, 51-71.

Borș, C., S. Dobrotă, L. Irimuș, V. Rumeș, C. Rișcuța (2013). Tărtăria, com. Săliște, jud. Alba. Punct: Podul Tărtăriei vest/Valea Rea (Autostrada Orăștie-Sibiu, lot 1, Sit 7, km 14+100-14+540), *Cronica Cercetărilor Arheologice. Campania 2012*, București, 232-234.

Borș, C., L. Irimuș, V. Rumeș, S. Dobrotă, C. Rișcuța (2014). Un nou sit de tip Basarabi. Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice preventive la Tărtăria-Podu Tărtăriei vest (campania 2012), *Cercetări Arheologice* 20, 9-102.

Brück, J. (1999). Ritual and Rationality: some problems of interpretation in European Archaeology, *European Journal of Archaeology* 2 (3), 313-344.

Rumeș-Irimuș, L. (2015). A mass grave and other contexts containing human remains discovered in the Hallstatt-period site at Tărtăria-Podu Tărtăriei vest (Alba county), *Studii de Preistorie* 12, 161-194.

Sorin Oanță-Marghitu, Meșteșug și prestigiu de lemn, *archaeology.ro*, 2017, martie
http://archaeology.ro/Pdf/arheo_politic/SOM_Mestesug.pdf